

MUHBA MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA

MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA
MUHBA

**MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA (MUHBA)**
Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
museuhistoria@bcn.cat
www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis

08
quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| MADÏNA BARĜILÛNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2012·N.08·ISSN 24555
240 PÀGINES · BARCELONA

 **Ajuntament
de Barcelona**

SUMARI

SUMARIO

SUMMARY

SOMMAIRE

9-11	PRESENTACIÓ JOAN ROCA I ALBERT
12-13	EDITORIAL JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO
16-37	BARCELONA, PORT, COSTA I COMERÇ PROPOSTA D'EVOLUCIÓ DEL FRONT MARÍTIM DE BARCELONA DURANT L'HOLOCÈ, A PARTIR DE LA INTEGRACIÓ DE DADES GEOTÈCNiques, INTERVENCIIONS ARQUEOLÒGIQUES I CRONOLOGIES ABSOLUTES RAMON JULIÀ BRUGUÉS I SANTIAGO RIERA MORA
38-52	CIRCULACIÓ AMFÒRICA AL PORT DE LA <i>BARCINO</i> TARDOANTIGA: SEGLES V A VII DC CÈSAR CARRERAS MONFORT
54-78	" <i>QUE EN ELL STARA SEGURA LA MAIOR NAU DEL MON</i> ". TRÀFIC I EVOLUCIÓ DEL PORT DE BARCELONA AL SEGLE XV MIKEL SOBERÓN RODRÍGUEZ
80-109	LES GERRES DE TRANSPORT MARÍTIM: PRODUCCIÓ I COMERÇ A BARCELONA JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO
112-129	NOTES I ESTUDIS L'OCUPACIÓ ALTMEIEVAL DE LA VILANOVA DELS ARCS VELLS VANESA TRIAY OLIVES
130-149	EL FORN DE CERÀMICA DEL CARRER DE CARDERS. UN CENTRE PRODUCTOR DEL SEGLE XIII AL <i>SUBURBIUM</i> ORIENTAL DE BARCELONA ESTEVE NADAL ROMA
150-164	NOVES DADES SOBRE LA PRODUCCIÓ DE CERÀMICA MEDIEVAL DE BARCELONA. LA CARACTERITZACIÓ ARQUEOMÈTRICA DEL TALLER DEL CARRER DE CARDERS ROBERTA DI FEBO I MARISOL MADRID I FERNÁNDEZ I CLAUDIO CAPELLI I JAUME BUXEDA I GARRIGÓS I JAVIER G. IÑÁÑEZ I ROBERTO CABELLA
166-191	LES PIPES DE CERÀMICA NO CAOLINÍTICA TROBADES A BARCELONA: PRODUCCIÓ I COMERÇ ALS SEGLES XVII-XIX JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO I NÚRIA MIRÓ I ALAIX I MIKEL SOBERÓN RODRÍGUEZ
194-197	NOTICIARI PROJECTE PREHISTÒRIA DE BARCELONA
198-199	LA PORTA DE MAR DE <i>BARCINO</i> I LES TERMES PORTUÀRIES: UN NOU ESPAI PATRIMONIAL RECUPERAT PER A LA CIUTAT
202	INTERVENIR A LA MURALLA ROMANA DE BARCELONA
200-201	VII CONGRÉS DE MUSEÏTZACIÓ DE JACIMENTS ARQUEOLÒGICS
202-203	IMPACTE TECNOLÒGIC EN EL NOU MÓN COLONIAL. ACULTURACIÓ EN ARQUEOLOGIA I ARQUEOMETRIA CERÀMICA (TECNOLONIAL)
205-206	BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA
207-215	TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTESIS
217-224	ENGLISH TEXT. SUMMARY
225-233	TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ
235-239	NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

**BARCELONA,
PUERTO, COSTA
Y COMERCIO**

**BARCELONA, PORT,
COAST AND TRADE**

**BARCELONE, PORT,
CÔTE ET COMMERCE**

**BARCELONA, PORT,
COSTA I COMERÇ**

CIRCULACIÓ AMFÓRICA AL PORT DE LA *BARCINO* TARDOANTIGA: SEGLES V A VII DC

La ciutat romana de *Barcino* va gaudir d'una situació econòmica pròspera en la tardoantiguitat; ja que, si bé era una ciutat de petites dimensions de només 10 ha, el seu port es localitzava al bell mig de les rutes més importants de la Mediterrània occidental des del segle VI al VII dC. Aquesta privilegiada localització va afavorir les relacions

econòmiques amb el nord d'Àfrica, que resulten evidents a partir del gran volum d'àmfores africanes registrades a *Barcino*, juntament amb ceràmiques fines de taula, ceràmiques comunes i llums. Aquest article tracta d'aclarir qüestions sobre el comerç tardoantic a la ciutat de *Barcino*, incloent-hi no tan sols els productes africans, sinó

també àmfores d'altres indrets com el Mediterrani oriental, el sud d'Itàlia, el sud d'Hispania i la Lusitània.

Paraules clau: àmfores, comerç, economia, quantificació, oli d'oliva, *garum*, vi.

CIRCULACIÓN ANFÓRICA EN EL PUERTO DE LA *BARCINO* TARDOANTIGUA: SIGLOS V A VII D.C.

La ciudad romana de *Barcino* gozó de una próspera situación económica en la tardoantigüedad. Aunque era una ciudad de pequeñas dimensiones –sólo 10 ha–, su puerto se encontraba en el mismo centro de las rutas más importantes del Mediterráneo occidental desde el siglo VI d.C. Esta privilegiada localización favoreció

las relaciones económicas con el norte de África, que se evidencian a partir del gran volumen de ánforas africanas registradas en *Barcino*, junto con cerámicas finas de mesa, cerámicas comunes y lámparas. Este artículo intenta aportar nueva luz sobre el comercio tardoantiguo en la ciudad de *Barcino*, incluyendo no sólo los

productos africanos sino también ánforas de otros lugares como el Mediterráneo oriental, el sur de Italia, el sur de Hispania y la Lusitania.

Palabras clave: ánforas, comercio, economía, cuantificación, aceite de oliva, *garum*, vino.

CIRCULATION OF AMPHORAE IN THE PORT OF *BARCINO* IN LATE ANTIQUITY: 5TH TO 7TH CENTURY AD

The Roman city of *Barcino* enjoyed a thriving economy in Late Antiquity. Despite being a small city of only 10 hectares, its port was located in the middle of the most important trade routes in the Western Mediterranean from the 6th to 7th century AD. This privileged location favoured economic relations with

North Africa, which are clear from the enormous amount of African amphorae recorded at *Barcino*, together with tableware, coarse ware and lamps. This paper attempts to shed some light on this late Roman trade of the city of *Barcino*, including not only North African products, but amphorae from other places such

as the Eastern Mediterranean, Southern Italy, Southern Spain and Lusitania.

Key words: Amphorae, trade, economy, quantification, olive oil, *garum*, wine.

CIRCULATION D'AMPHORES DANS LE PORT DE *BARCINO* À L'ÉPOQUE DE L'ANTIQUITÉ TARDIVE : DU Ve AU VIIe SIÈCLES APRÈS J.-C.

La ville romaine de *Barcino* a bénéficié d'une situation économique prospère au cours de l'Antiquité tardive, car s'il s'agissait d'une ville aux dimensions réduites de 10 ha seulement, son port se situait au beau milieu des routes les plus importantes de la Méditerranée occidentale depuis le VIe jusqu'au VIIe siècle apr. J.-C. Cette situation privilégiée favorisa les

relations économiques avec le nord de l'Afrique, relations qui sont évidentes à partir du grand volume d'amphores africaines trouvées à *Barcino*, aux côtés de céramiques fines de table, de céramiques communes et de lampes. Cet article essaie d'éclairer certaines questions sur le commerce pendant l'Antiquité tardive dans la ville de *Barcino*, en y introduisant non

seulement les produits africains, mais aussi les amphores provenant d'autres endroits tels que la Méditerranée orientale, le sud de l'Italie, le sud de l'Hispanie et la Lusitanie.

Mots clé : amphores, commerce, économie, quantification, huile d'olive, *garum*, vin.

Des de fa anys que estem documentant un dels períodes de màxima esplendor econòmica de la petita ciutat de *Barcino*, que va ser precisament la tardoantiguitat. Una època amb un cert desenvolupament edilici dins de la ciutat i amb un gran volum d'importacions que suggereixen un paper rellevant per a aquest petit port del nord-est de la península Ibèrica. Ja fa un temps que vàrem iniciar un estudi sistemàtic de conjunts d'àmfores de les excavacions del Pla de Barcelona, des de la fundació de la colònia *Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino* fins al segle VII dC (Carreras, Berni, 2005).

Les excavacions preventives dels anys 80 i 90 i de la darrera dècada han modificat completament el panorama arqueològic de la ciutat i han aclarit aspectes sobre la circulació amfòrica a la tardoantiguitat. Des de 1996 i fins als primers anys de la dècada del 2000, s'ha fet un estudi detallat de més de 31 excavacions de Barcelona¹, en les quals s'han classificat els envasos per pasta ceràmica i per tipologia, com també se n'ha fet la quantificació i una anàlisi de la seva distribució a la ciutat².

Pel que fa a la cronologia, les 31 excavacions estudiades són una bona representació de les diferents fases cronològiques de la ciutat de *Barcino*, si bé quantitativament ens hem adonat que les quantitats i la varietat de les àmfores arribades als segles II i III dC són molt menors comparades amb la circulació del segle I dC i, sobretot, de les documentades a partir del segle IV dC.

La figura 1 mostra la proporció d'excavacions estudiades amb conjunts de les diverses fases, amb una important proporció de contextos del segle I dC i una distribució

regular de mostres d'altres períodes. Pel que fa a les densitats, els períodes tardoantics són els que han proporcionat valors més elevats, atès que gran part de les àmfores van ser reutilitzades en l'aterassament, rebliments i nivellaments i, per tant, són més comuns que les àmfores altimperials dins del perímetre de l'antiga ciutat (fig. 1).

EL GRAN CREIXEMENT DEL PORT DE BARCINO: SEGLES IV I V DC

Al llarg dels segles II i III dC *Barcino* comença a augmentar significativament les importacions d'origen africà, tant d'àmfores i *terra sigillata* africana com de ceràmiques comunes de cuina i llànties. Tot sembla un conjunt homogeni que segurament comparteix espai a les bodegues de les naus que sortien de l'*Africa Proconsularis Zeugitana* cap a la costa de la *Tarraconensis*. A partir del segle IV dC, aquest domini dels productes africans és absolut, de tal manera que el percentatge d'àmfores africanes arriba al 60-80 % dins de qualsevol conjunt.

Cal recordar que els edictes de Teodosi parlen de privilegis als *navicularii* africans per portar l'*annona* a Roma des de l'any 364 dC (C.Th. 13.5.10), 395 (C.Th. 13.5.24); 400 (C.Th. 13.5.30) i 412 (C.Th. 13.5.36) (Pharr, 1952), que s'interpreten com a incentius per tal que els comerciants desenvolupin noves rutes i contactes (Reynolds, 2010: 74). Aquests privilegis, que també s'ofereixen als *navicularii* d'Orient, poden explicar l'arribada massiva d'àmfores del nord d'Àfrica al port de *Barcino*, i no es diferencia gaire del que es detecta a altres ports del nord-est de la Península com *Tarraco* (Remolà, 2000), Empúries (Aqui-

*cesar.carreras@uab.cat

1. Albiol, E. 1997. *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de la Font de Sant Miquel*. Artigues P.L.; Fernández, A. 2002. *Memoria de la intervención arqueológica en el antiguo mercado del Born: fechas de intervención, noviembre de 2001, abril de 2002*. Artigues, P.L. 1999. *Memòria de la intervenció al carrer de Sant Pau*, núm. 116 cantonada Reina Amàlia i carrer de Carretes: desembre de 1998-juny de 1999. Artigues, P.L. 1998. *Memòria de la intervenció arqueològica al solar comprès entre els carrers de Sant Pau, Reina Amàlia, Hort de la Bomba i Carretes, al barri del Raval, Ciutat Vella: 3-23 de juny de 1998: Primera fase*. Auladell, J. 1996. *Memòria de la intervenció arqueològica a l'edifici de l'Ajuntament*. Bacaria, A.; Pagès, E.; González, R.; Caballé, F. 1993. *Antic convent i caserna de Sant Agustí: estudi historicoarqueològic, març-maig de 1993*. Bacaria, A.; Pagès, E.; Rovira, C. 1996. *Memòria de la intervenció arqueològica a l'antic convent de Sant Agustí de Barcelona*, 1994, 1996. Beltrán de Heredia, J.; Revilla, E. 1993. *Memòria de la intervenció arqueològica a la Pia Almoina, Barcelona*, 1993. Beltrán de Heredia, J. 1993. *Memòria de la intervenció arqueològica a la casa del Degà: Arxiu Històric de la Ciutat*. Cebrià, A. 1991. *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de la Boqueria*, núm. 24: octubre de 1991. Fàbregas, M. 1999. *Memòria tècnica del sondeig arqueològic realitzat al nord del solar de Sant Cugat del Rec, Fonollar: octubre de 1999*. Florensa, F.X. 2011. *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Sant Honorat, 3 de Barcelona (Ciutat Vella): entre el desembre de 2000 i el setembre de 2003*. Gea, M.; Hernández-Gasch, J. 2002. *Memòria conjunta de les antigues intervencions arqueològiques al sector del pati d'en Llimona i dels carrers de Regomir i Correu Vell*. Hernández-Gasch, J. 2004. *Intervenció arqueològica als carrers de Regomir, 6-Ataüll, 9*. Huertas, J.; Aguelo, J. 2006. *Memòria de la intervenció arqueològica al solar del mercat de Santa Caterina*. Huertas, J. 1997. *Memòria de la intervenció arqueològica a la plaça de Joaquim Xirau*. Huertas, J. 1995. *Memòria de la intervenció arqueològica a l'Ajuntament de Barcelona: gener-febrer de 1995*. Martín, A. 1995. *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Jaume I: juliol de 1995*. Miró, N. 1996. *Informe memòria de la prospecció arqueològica al solar del carrer de la Palla, 13-17: octubre de 1996*. Miró, N. 1997. *Memòria de la intervenció realitzada als carrers de l'Argenteria i Manresa: juliol-novembre de 1997*. Miró, B.; Raya, M. 1989. *Memòria de la intervenció arqueològica a la plaça de Sant Miquel*. Miró, B.; Rigo, A. 1990. *Memòria de les excavacions arqueològiques d'urgència a l'edifici de l'arxiu administratiu de l'Ajuntament de Barcelona: juliol-desembre de 1990*. Piera, J. 1998. *Memòria tècnica de la intervenció arqueològica al carrer de Fonollar, 13 amb la plaça de Sant Cugat del Rec*. Farré, R.; Fernández, A. 2011. *Memòria de la intervenció a la plaça Comercial, Barcelona, Barcelonès*. Rodà, I. 1973. *Memoria de los trabajos realizados en la zona A de la Plaza de San Miguel durante la XXXIII campaña arqueológica municipal*. Sol, J. 1973. *Memoria de los trabajos realizados en la zona B de la Plaza de San Miguel y en la Muralla Romana de Barcelona, de la Torre n° 78, durante la XXXIII campaña arqueológica municipal*. Tarradell, M.; Ferret, M. 1973. *Memoria de los trabajos realizados en la zona C de la Plaza de San Miguel durante la XXXIII campaña arqueológica municipal*.

2. L'estudi s'ha completat amb informació extreta de les memòries arqueològiques de les intervencions preventives dels darrers anys que hem consultat a través del Servei d'Arqueologia de Barcelona. Agraïm especialment l'ajuda que ens ha ofert Carme Miró.

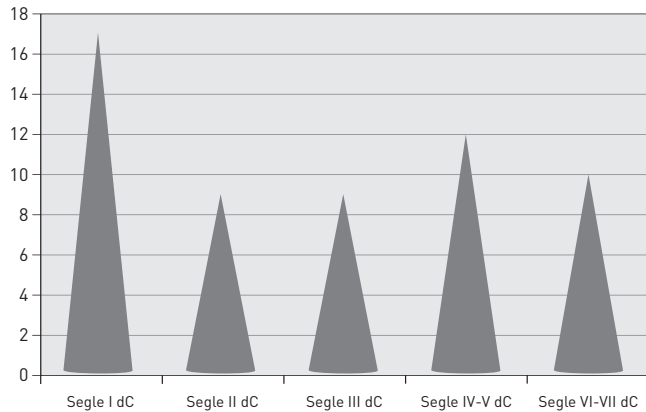

Figura 1

Nombre d'excavacions amb presència de contextos amfòrics de cada període.

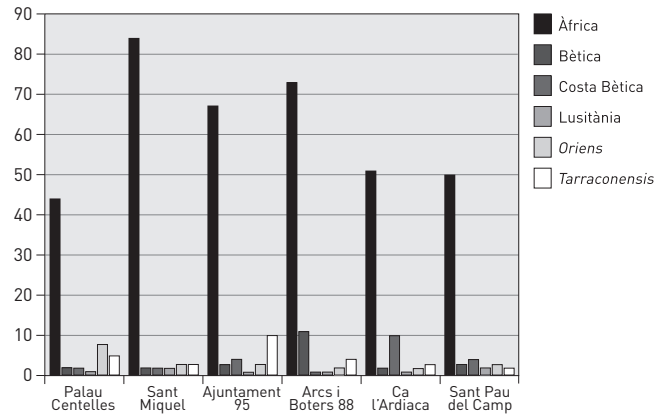

Figura 2

Percentatges d'àmfores segons l'origen (segles IV i V dC).

lué, 1997) o *Iluro* (dades de l'autor). Potser l'arribada de les àmfores africanes al litoral del nord-est de la *Tarraconensis* era una petita escala dins d'una ruta més àmplia cap a la *Gallia*, amb escales a Marsella (Bonifay, Pieri, 1995) o a Itàlia.

A *Barcino* disposem de conjunts d'àmfores d'aquests segles a les vil·les de l'exterior del nucli urbà, com Can Cortada, zona de *suburbium* de l'ager, com Sant Pau del Camp, Arcs, avinguda de la Catedral o plaça de l'Àngel; com també contextos estratigràfics de jaciments dins del recinte emmurallat, com Ca l'Ardiaca, Ajuntament (1995-1996), plaça de Sant Miquel, Acadèmia de les Bones Lletres, palau Centelles, carrer de Regomir, 7-9, baixada de Caçador, plaça de Sant Iu, Antic Palau Major-el Tinell, carrer de la Font de Sant Miquel i pati d'en Llimona.

A diferència de períodes anteriors les produccions locals tarraconenses³ hi estan escassament representades, men-

tre que les importacions africanes arriben a ser majoritàries a la ciutat en qualsevol context d'aquest període⁴. Altres orígens del material d'aquest període són els mateixos envasos de la *Tarraconensis*, la costa bètica, el Mediterrani oriental, Lusitània i la vall del Guadalquivir, però en cap cas no superen el 10 % del conjunt i, de fet, el més habitual és que es trobin en proporcions entre l'1-2 %.

Si es comparen les proporcions de les àmfores de diversos orígens de contextos del segle IV i V dC del palau Centelles, la plaça de Sant Miquel (UE-1361, 1373, 1391, 1517), l'Ajuntament, 1995 (UE-14 i 15), Arcs, 3 (UE-6, 8, 11, 16, 17 *idem*), Ca l'Ardiaca i Sant Pau del Camp, s'obté la figura 2, en la qual es pot observar que els percentatges de les àmfores africanes van des d'un 40 a un 90 % del total de envasos d'aquest període.

Pel que fa al contingut de les àmfores, sembla que una bona part de les formes identifiquen contenidors olearis,

3. Alguns dels percentatges d'àmfores tarraconenses poden ser fins i tot residuals, procedents de contextos dels segles I o II dC.

4. Així, per exemple, a les excavacions de l'Ajuntament 95, en la UE-14 datada als segles IV i V dC (TSC-D Hayes 67, Paleo. Rigoir 18), les produccions africanes representen al voltant del 78,5 % del conjunt d'àmfores.

tant bètics (Dressel 23 o Keay XIII; Almagro 51A-B o Keay XIX del Guadalquivir⁵), com, sobretot, africans com la Keay XXVII, Keay XXXV-A, Keay XXXVI, Keay IXL, Keay XL i Keay XLI (Keay, 1984; Bonifay, 2004, 482), i potser parcialment contenidors orientals com la Late Roman 1 (Pieri, 2005).

Algunes àmfores, sobretot africanes, es reutilitzen en enterraments a la ciutat, com una Keay XXVII africana utilitzada en una inhumació infantil al mercat del Born (Beltrán de Heredia, 2010: 371). En el cas de Santa Caterina, s'hi han documentat fins a 6 enterraments en àmfora, algunes dels segles IV-V dC, com una Keay XIX bètica i una Keay XXIV-A i una Keay XXV africanes (Aguelo, Huertas, Puig, 2005). A prop d'aquest jaciment hi ha l'avinguda de Cambó, on també es van localitzar una sèrie de tombes en àmfora –fins a un total de 250 inhumacions, entre les quals hi havia una Keay XXV, dues Keay XXVII i una Keay XLI africanes; una Keay XIX bètica i una Late Roman 3. Resulta interessant la utilització d'àmfores altimperialis locals, com la Pascual 1 o la Dressel 2-4, en usos funeraris datables als segles IV o V dC.

Aquesta mostra d'àmfores trobades com a contenidors d'inhumacions coincideix força amb la circulació d'àmfores que es detecta a la ciutat de *Barcino* en aquell moment. Malgrat el predomini d'alguns tipus, com la Dressel 23, la Keay XXV o la Keay XXXV a les excavacions de la ciutat, no hi ha cap tipus d'envàs predominant a les inhumacions, i potser són les característiques físiques dels envasos, és a dir, les dimensions, les que fan més útil un tipus respecte a un altre com a contenidor funerari.

En comparació amb la ciutat propera de *Tarraco*, les àmfores bètiques hi són menys representades en quantitat que les àmfores africanes. Potser la causa d'aquesta diferència és que les rutes comercials dels productes bètics no acostumaven a fer escala a *Barcino* i escollien altres itineraris, com per exemple les Illes Balears. Per fer-nos una idea del volum de material bètic, la figura 3 il·lustra les quantitats d'àmfores a les excavacions de la

Tipologies	Sant Miquel	Palau Centelles	Ajuntament 1996
Dressel 23 (Bètica)	16	2	2
Keay XIX (Bètica)	2	0	0
Keay XIV (Àfrica)	3	0	0
Keay XXV-A (Àfrica)	6	1	1
Keay XXV-B (Àfrica)	7	0	3
Keay XXV (Àfrica)	5	0	0
Keay XXVI (Àfrica)	4	0	0
Keay XXXV-A (Àfrica)	18	0	5
Keay XXXV-B (Àfrica)	21	3	4

Figura 3

Comparativa del nombre d'àmfores de cada tipologia en contextos dels segles IV i V dC (Sant Miquel, palau Centelles i Ajuntament 1996).

plaça de Sant Miquel (1989), el palau Centelles i l'Ajuntament (1996), amb bons contextos dels segles IV i V dC.

Hi ha altres envasos africans que són potencialment susceptibles d'haver transportat oli (Keay, 1984), com són la Keay XXIV⁶, la Keay XXXII o la Keay XXXVIII⁷; i molts d'altres que no tenen atribuït cap contingut, com les Keay XXXI, amb un percentatge que mai no arriba a l'1 %.

També hi ha un seguit d'àmfores africanes de salaons, com les Keay XXV (Africana III), Spatheion (Keay XXVI)⁸ i Keay XXXV-B (Bonifay, 2004: 482), que, juntament amb les Almagro 50 i 51 lusitanes, i les Almagro 50 i Beltrán 72-73 de la costa bètica, transportarien les salses de peix que es consumien a la ciutat; si bé cal recordar que està documentada la producció de salaons a la mateixa *Barcino* des del segle III dC (Beltrán de Heredia, 2005c; 2007).

Quant a la tipologia, l'àmfora més ben representada és, sens dubte, la Keay XXV en contextos dels segles IV i V dC a jaciments com els de l'avinguda de la Catedral, la plaça de Sant Miquel, el palau Centelles, els Arcs, 3,

5. Malgrat que es considera que l'envàs contenia salaons de la costa bètica o lusitana (Remolà, 2000), alguns dels exemplars trobats a *Barcino* presenten una pasta sedimentària de color siena que s'assembla molt a la pasta del Guadalquivir. Keay ja l'havia adscrit (1984) amb la seva pasta 13 corresponent a les Keay XIII-Dressel 23.

6. Trobada al palau Centelles en un context de finals del segle V-principis del segle VI dC (UE-24) o a la plaça de Sant Miquel (1989) en un context entre el 360 i el 470 dC (UE-1623).

7. En aquest cas la trobem en contextos del segle VI (plaça de Sant Miquel (1989), UE-1388: 530-600 dC; UE-1346: 510-620 dC).

8. Segurament les Keay XXVI es troben també en contextos posteriors al segle V dC, però no ho podem precisar a partir dels contextos ben datats de *Barcino*.

l'Ajuntament 1996, l'Acadèmia de les Bones Lletres, el pati d'en Llimona, el Palau Reial Major-el Tinell, la plaça de Sant Iu o la baixada de Caçador. Inicialment es creia que aquesta àmfora era un contenidor d'oli, però els darrers treballs de Bonifay (2000: 134) apunten que transportava salsamenta i possiblement també vi. També és el cas de les àmfores Keay XXXV-B, que sembla que contenien vi i que són abundants a les excavacions de *Barcino*.

A la figura 4 s'hi mostra com es distribueixen les Keay XXV a la ciutat, a zones del centre, com l'Ajuntament 1995 i 1996, plaça de Sant Miquel i palau Centelles, al sector sud-oest de la ciutat o Ca l'Ardiaca i Arcs 3, al sector nord-oest com a material constructiu tant per anivellar superfícies com per a reblliment d'estructures negatives. Les Spatheia no són tan abundants i es concentren sobretot a l'excavació de la plaça de Sant Miquel, però també n'hi ha al carrer de la Palla, plaça del Rei, Acadèmia de les Bones Lletres o a l'avinguda de la Catedral.

Quant a les associacions amb altres produccions africanes, al segle IV i V dC, hi ha un predomini de la TS Africana D que sembla que procedeix del taller de Mahrine, proper a Cartago (325-440 dC) i la TS Africana C dels tallers de Sidi Marzouk que s'exporten des d'*Hadrumantum* i *Leptiminus* (Bonifay, 2004: 9-66) i que, a grans trets, són els llocs de producció de les principals importacions d'àmfores africanes com la Keay XXV (Zeugitana, Byzacena) o la Keay XXXV (Nablús). Pel que fa a les llànties, hi predomina la forma Hayes 1-Atlante VIII (Jàrraga, 2010: 167), entre les quals algunes es van produir al taller de Mahrine i són força abundants, com un lot de 60 llànties de la plaça del Rei que són bàsicament Hayes 1-Atlante VIII i Hayes-Atlante X (Beltrán de Heredia, 2008: 204, fig. 18). Pel que fa a la ceràmica comuna, també és freqüent la forma africana Hayes 197, amb una cronologia del segle V dC.

Dins del conjunt d'àmfores hispanes una de les més ben representades és la Dressel 23 (Keay XIII) bètica, que es troba en diversos contextos de la plaça de Sant Miquel 1989 (UE-1388; UE-1346; UE-1305; UE-1463) i Arcs, 3 (UE-6) a cavall entre el segle V i principis del VI dC. La seva distribució a la ciutat també es relaciona amb la reutilització de les àmfores com a material constructiu i en destaca la densitat a jaciments com el d'Arcs 3, la baixada de Caçador o el palau Centelles (fig. 5, quadern a color).

Pel que fa al vi, segurament hi ha una producció local amb envasos poc coneguts, com els tipus Vila-Roma 8-187 (Remolà, 2000), o amb altres contenidors que potser no són de material ceràmic, com bótes o barriques de fusta (Carreras, Berni, 1998). D'altra banda, també hi ha constància d'instal·lacions vinícoles a la ciutat, a la plaça del Rei, en les quals també s'ha plantejat l'ús de barriques de fusta, que funcionen des de finals del segle III-principis del IV dC fins al segle VI dC (Beltrán de Heredia, 2009: 127-128).

A diferència de l'Alt Imperi, les àmfores vinàries documentades als segles IV i V dC són escasses, sobretot comparades amb altres envasos com els d'oli i els de salaons. Pel que fa a les importacions de vi, hi ha vins africans en algunes de les Keay XXV i Keay XXXV-B, que també portaven salsamenta, vins orientals de Gaza en Late Roman 4 –en petites quantitats– i, a vegades, en envasos itàlics (Dressel 2-4 a bastone) o en altres d'orientals (Agora M-273) (fig. 6).

Resulta interessant aquesta primera presència d'envasos procedents de l'extrem oriental de la Mediterrània –àrea de l'Àsia Menor i Palestina–, entre els quals hi ha un ungüentari trobat a la plaça del Rei (Beltrán de Heredia, 2001, catàleg n. 295), que són percentualment poc importants però que apareixeran de forma continuada. També resulta interessant la presència de jocs de plats de Late Roman C originaris de l'àrea de Focea, que també es troben puntualment a la ciutat amb una cronologia de la segona meitat del segle V dC.

Per notar la variabilitat a les importacions dels segles IV i V dC, només cal mirar l'exemple d'una excavació d'aquest període, com és la del palau Centelles, en què, a part d'algun material residual (p.e. Pascual 1), la majoria de material trobat se situa en contextos dels segles IV i V dC, i amb una part de principis del segle VI dC, entre la qual hi ha sèries d'àmfores més tardanes com les Keay LV o Keay LXII; ara bé, la resta de quantitats pot representar prou bé la circulació dels segles IV i V dC amb una gran representació de productes africans, orientals, de la costa bètica, de la vall del Guadalquivir i de la mateixa àrea de la *Tarraconensis*.

Conclusions similars es poden extreure de l'estudi d'un altre jaciment amb cronologia contemporània com és el de Ca l'Ardiaca, en el qual hi ha contextos més antics i un cert grau de residualitat amb la presència de Dressel 2-4 tarraconenses o itàliques i Dressel 20. Hi ha un predomini d'envasos de, suposadament, oli africà com són les Keay XXXII i XXXV-A, i salaons bètiques (Almagro 50). A part

hi ha restes d'àmfores del Mediterrani oriental que a poc a poc resulten més comunes al mercat de *Barcino*.

A moltes altres excavacions de la ciutat, com les de la plaça de Sant Miquel, la baixada de Caçador (1995 i 1996), el carrer de la Font de Sant Miquel i la de Sant Pau del Camp, les àmfores dels segles IV i V dC hi estan barrejades amb àmfores d'altres contextos cronològics, per la qual cosa resulta difícil d'avaluar-ne el volum. La majoria de fragments informes poden correspondre a envasos diversos, sobretot africans, de cronologies que van des del segle II fins al segle VII dC. A partir de la freqüència dels llavis a les àmfores i de la seva densitat relativa comparada amb els d'altres tipologies i d'altres períodes sembla que en aquest moment concret del segle V, i també al segle VI dC, el port de *Barcino* forma part de les àmplies xarxes de comerç de la Mediterrània occidental, amb un gran volum d'importacions, una situació que coincideix amb la de la ciutat de *Tarraco* (Remolà, 2000) i *Iluro* (Cerdà *et alii*, 1998).

Al segle IV dC, *Barcino* és una ciutat dinàmica, amb obres públiques de grans dimensions, com les muralles o el *castellum*, i on també hi ha construccions privades tal com demostren les diverses *domus* excavades, per exemple la de Sant Miquel (Beltrán de Heredia, 2010: 58).

Si bé coneixem l'associació que hi ha entre l'aprovisionament d'àmfores africanes i algunes produccions de *sigillata* clara C i D dels tallers africans, les altres produccions de ceràmiques de taula com les hispanes tardanes (Ritterling 8 o Dragendorff 37 tardana) o les ceràmiques paleocristianes provençals (Rigoir 1, 2, 3, 6, 15 i 18) (Járrega, 2010: 167) no tenen cap vinculació amb l'aprovisionament local d'àmfores del mateix origen. Per tant, en aquest cas es tracta de dos circuits paral·lels, que resulten difícils d'explicar a partir de les restes arqueològiques, però potser portaven altres productes orgànics.

Tal com s'ha suggerit al principi, els privilegis de Teodosi per als *navicularii* africans que aprovisionaven la ciutat de Roma amb gra i oli, van facilitar el predomini dels seus productes a la tardoantiguitat (Sirks, 1991). Tant el gra com l'oli africà arribaven en grans quantitats a la capital de l'Imperi Occidental, però també a altres grans ports de tota la Mediterrània occidental, tal com ha documentat Reynolds (1995: 106-112; 2010). Una de les zones on es reflecteix millor aquest predomini comercial pel que fa a la circulació de ceràmica és precisament al nord-est de la península Ibèrica, sobretot a la seva capital, *Tarraco*, però també al port de *Barcino*.

Tipologies	Frag.	Pes (g)	EVE	Densitat (cg/m ³)
??	640	28.790	-	95.966
Bètica	11	1.210	-	4.033
DR 23	2	190	-	633
Itàlia	1	50	-	166
DR 2-4	2	230	-	766
Àfrica	979	43.580	-	145.266
Keay XVII	1	70	20	233
Keay XXIV	1	150	28	507
Keay XXV-S	1	120	20	400
Keay XXXV-B	3	1.630	200	5.433
Keay XLIII	1	70	10	233
Keay LV-A	1	100	17	233
Keay LVI-B	1	50	18	166
Keay LXI	1	70	11	233
Keay LXII-A	4	470	77	1.566
Keay LXII-B	1	70	14	233
Keay LXII-E	1	130	21	433
Keay LXII-F	1	260	-	866
Keay LXIV	3	140	33	466
Agora M-273	2	650	100	2.166
Late Roman	162	7.880	-	25.433
Late Roman 1	102	8.130	120	2.710
Late Roman 4	9	400	-	1.333
PC 90.21/27-2	1	60	14	200
PC 90.27-1	1	70	13	233
PC 90/17-3	1	40	11	133
S. Spain	12	1.210	-	4.033
Almagro 50	3	780	40	2.600
Tarraco	35	4.200	-	14.000
Pascual 1	1	230	33	766
Vila-Roma 8-187	1	70	20	233
PC 90/17-4	1	60	14	200
TOTAL	1.985	101.160	834	337.200

Figura 6

Composició del conjunt d'àmfores de les excavacions del palau Centelles.

EVE és l'acrònim de Estimated Vessel Equivalent, una mesura de quantificació de ceràmica utilitzada pels anglosaxons per definir el percentatge de llavi o base d'una peça.

Durant els segles IV i V dC, el nord d'Àfrica pateix un canvi polític important després de la conquesta vàndala de la província al 429 dC (Procopi, *B.V.*, 3.5.18-19), fins a la seva expulsió per part del general de Justinia, Belisari, un segle després (534 dC) (Procopi, *B.V.*, 1.14.7-13). No sembla pas que la invasió afectés gaire la producció agrícola i ceràmica de la província, perquè hi ha una continuïtat en les importacions de productes africans. El con-

trol dels vàndals de les Illes Balears, Còrsega i Sardenya significarà que tot el nord-est peninsular es trobarà dins del circuit comercial africà, que durant una primera època ja no aprovisionarà la ciutat de Roma i, per tant, ha de buscar nous mercats. En aquest sentit, el llevant i el nord-est peninsular semblen dues zones d'expansió comercial vàndala.

SEGLES VI I VII DC: CONSOLIDACIÓ DELS FLUXOS COMERCIALS

La *Barcino* visigoda no presenta cap canvi significatiu en el volum d'importacions ni tampoc en el seu origen. De fet, persisteix un predomini de les importacions africanes, que si ja eren majoritàries en el període anterior, ara ho són del tot. La comparativa de contextos de diferents períodes resulta complicada, si bé no sembla que hi hagi cap davallada en les quantitats d'àmfores.

Sí que hi ha la presència generalitzada de dues tipologies africanes vàndales com són la Keay LV i la Keay LXII, en totes les seves variants, la qual cosa suggereix un contacte comercial molt més directe entre la zona de Cartago i *Barcino* que s'ha revitalitzat al segle V dC, cosa que també passa a *Tarraco* (Remolà, 2000)⁹. En aquest sentit, el gran nombre d'aquestes dues tipologies suposaria una major connexió entre el lloc de producció i la destinació final (*Barcino* o *Tarraco*), si bé podrien haver-hi escales intermèdies. Cal recordar que els vàndals, al 455 dC, després de saquejar Roma conqueriren les Illes Balears, un arxipèlag clau en les rutes comercials dels ports del nord-est de la península Ibèrica. D'altra banda, les vinculacions entre les comunitats cristianes del nord d'Àfrica i *Barcino* eren contínues i afavorien els fluxos comercials entre les dues ribes de la Mediterrània.

Tal com passava a la Provença francesa, a *Barcino* també hi ha una bona representació de les TS Africana D Hayes 90 i 109 i de les àmfores produïdes a la zona de Salakta com les Keay LXI i LXII. Fins i tot, el nombre de Keay LXI i LXII sembla molt superior al que es documentava a *Tarraco* (Remolà, 2000).

D'aquesta darrera fase hi ha un nombre limitat de contextos a la ciutat, si bé per la quantia de material s'hi observa un bon volum d'importacions. Entre les excavacions estudiades hi ha les vil·les de Sant Pau del Camp i Can Cortada i entre les urbanes hi ha les de la plaça de Sant Miquel, l'Acadèmia de les Bones Lletres, el palau Centelles, l'avinguda de la Catedral, la baixada de Caçador, la plaça de Sant Iu, el Palau Reial Major-el Tinell, el carrer de la Font de Sant Miquel i el pati d'en Llimona; a les quals s'hi ha d'afegir l'excavació de la *domus* de Sant Honorat.

Possiblement l'excavació amb un major nombre de contextos dels segles VI i VII dC és la de la plaça de Sant Miquel, en la qual s'observa el predomini de les importacions africanes. Així doncs, a la UE-1388 (datada entre els anys 510-620 dC per la Hayes 104; TSA-D) les àmfores africanes superen el 92 % del conjunt, mentre que a la UE-1277 (datada entre els anys 510-620 dC per la Hayes 99; TSA-D) arriba al 99 %. Els percentatges d'àmfores africanes són certament espectaculars i només es complementen amb les importacions orientals –fonamentalment Late Roman 1 i 4. Per descomptat, hi ha algunes importacions bètiques (la Dressel 23 arriba a cronologies del segle VII dC), lusitanes i fins i tot calabreses (Keay LII)¹⁰ (Malfitana *et alii*, 2008), però són miscel·lànies dins dels conjunts. Algunes d'aquestes importacions subitàniques es podrien relacionar amb la ceràmica d'importació de Lipari, que es documenta a la plaça del Rei (Beltrán de Heredia, 2005a; 2005b) i que també apareix en altres punts del litoral català com *Tarraco* (Macias, 1999) (fig. 7, quadern a color).

Entre les formes africanes més característiques d'aquest període hi ha les Keay LV, Keay LXI, Keay LXII i Keay LXIII; si bé n'hi ha moltes altres de reconegudes com les Keay LVI, Keay LVII, Keay LXIV, Keay LXXII, Keay LXXIII, Keay LXXX, Keay LXXXV i Keay XC; i un grup d'africanes de tipologia desconeguda. Per fer-nos una mica una idea de les proporcions de les àmfores principals d'aquest període, la taula de la figura 6 il·lustra les

9. Sembla que hi ha menys Keay LV i Keay LXII a *Tarraco* que a *Barcino*, si bé potser és un problema de la mostra que es fa servir aquí.

10. S'han trobat exemplars de Keay LII calabresa a les excavacions de la plaça de Sant Miquel, Ajuntament 1996 i pati d'en Llimona.

quantitats de tres dels jaciments més destacats d'aquest moment (fig. 8).

Pel que fa als continguts, no totes les àmfores africanes estan associades a l'oli, com ho estarien la Keay LV o la Keay LXI, ja que la Keay LXII es vincula al transport de salaons i de vi (Bonifay, 2004) i hi ha altres formes africanes de les quals encara no es coneix cap dels productes que podrien haver contingut. De la mateixa manera que en el període anterior, les àmfores africanes no arriben soles, sinó que ho fan acompanyades de *Terra Sigillata Clara D*, més concretament Hayes 87 A-C, Hayes 88, 99, 103 i 104, a finals del segle V-principis del segle VI dC; i Hayes 91 D, 104 C, 105, 106, 107 i 108, a finals del segle VI-VII dC (Járrega, 2005). Aquestes mateixes tipologies es documenten en una bona quantitat tant a Tarragona com al Maresme (Can Modolell) (Járrega, 2010).

En el cas de les Late Roman I, s'associen al transport de vi i oli de l'Egeu, mentre que la Late Roman IV transportaria l'afamat vi de Gaza; a més a més, hi ha un exemplar de l'àmfora de vi Agora M.273 al palau Centelles, i associades a aquestes àmfores orientals que ja hi havia al segle V dC arriben les Late Roman D o Cypriot Red Slip Wares (Járrega, 2010: 168).

En relació amb les importacions de la península Ibèrica, a part de les Dressel 23 i Keay XIX, que poden arribar a cronologies del segle VI-VII dC, i algunes Lusitanes II i III, la resta de tipologies són escassament visibles. Algunes de les Dressel 23 estan entre el conjunt d'àmfores tardanes de la plaça del Rei estudiades per Albert Martín¹¹.

D'altra banda, algunes de les àmfores completes tardoantigues que s'han conservat pertanyen a contextos funeraris i, malgrat que possiblement l'elecció com a recipient per a la inhumació respongui a criteris de forma i dimensions, no deixa de ser una dada interessant sobre la freqüència de determinats tipus amfòrics. Així doncs, l'estudi de la necròpolis de Santa Maria del Mar ha proporcionat un conjunt d'enterraments en àmfora datats a principis del segle VI dC amb una majoria d'àm-

Tipologies	Sant Miquel	Palau Centelles	Sant Pau del Camp
Keay LV (Àfrica)	25	1	0
Keay LXI (Àfrica)	9	0	0
Keay LXII (Àfrica)	58	7	3
Late Roman 1	32	20	2
Late Roman 4	13	9	0

Figura 8

Comparativa del nombre d'àmfores de cada tipologia en contextos dels segles VI i VII dC (Sant Miquel, palau Centelles i Sant Pau del Camp).

fores africanes Keay LV (1 ex.), Keay LXII (13 ex.) i Keay XXXIV (1 ex.); i un grup de Keay LVIII (1 ex.) i LX (2 ex.) africanes i Late Roman 4 (1 ex.) de mitjan segle VII dC (Martín, 2011). També hi ha una àmfora Globular 3 oriental present a la Crypta Balbi i a Cartagena a mitjan segle VI dC. La gran proporció d'àmfores Keay LXII sembla una característica comuna als diversos contextos dels segles VI-VII dC analitzats a *Barcino* i demostra l'extraordinària dinàmica comercial amb el nord d'Àfrica en aquest moment concret.

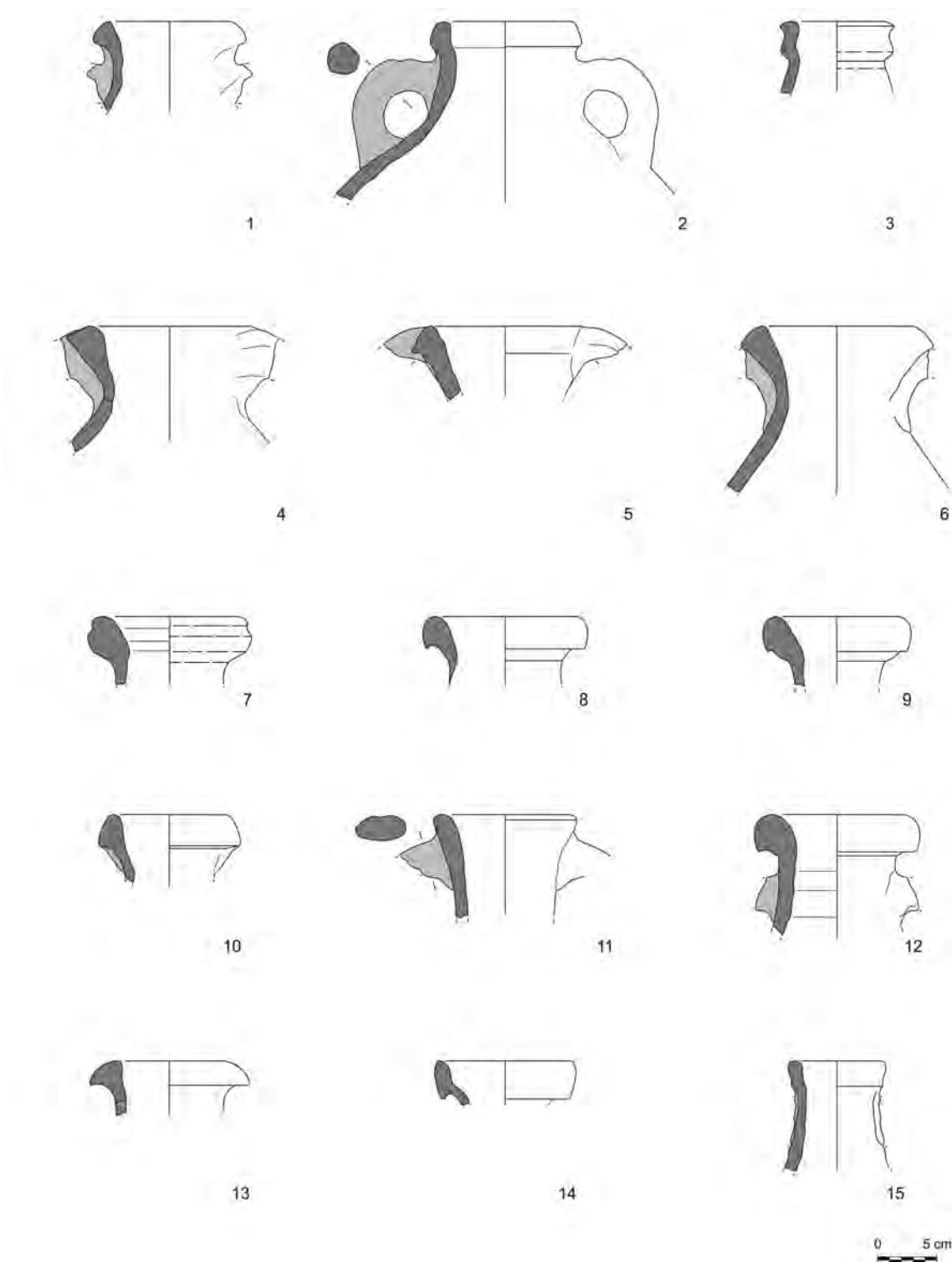
Pel que fa a les tombes trobades al Born a les excavacions del 2001, n'hi ha una en una àmfora Keay LXII i una altra en una Late Roman 2 que ens situen en contextos del segle VI dC (Beltrán, 2010). D'altra banda, a les excavacions de Santa Caterina també hi ha documentada una Keay LXI africana del segle VI dC (Aguelo, Huertas, Puig, 2005).

Un altre tema interessant és la cronologia d'àmfores tardanes dels segles IV-V dC que trobem en contextos dels segles VI i VII dC. Hi destaquen les àmfores africanes Keay XXXa, Keay XXXIII¹², Keay XXVIII, Keay XL i Keay XLI (la qual cosa coincideix amb *Tarraco* [Remolà, 2000: 194]).

11. A. Martín va fer un estudi de les àmfores de la plaça del Rei, un treball inèdit amb el títol *Les àmfores de la necròpolis de la plaça del Rei*, 1997, Museu d'Història de la Ciutat. Els resultats apareixen a Beltrán de Heredia (2001) i Járrega (2005).

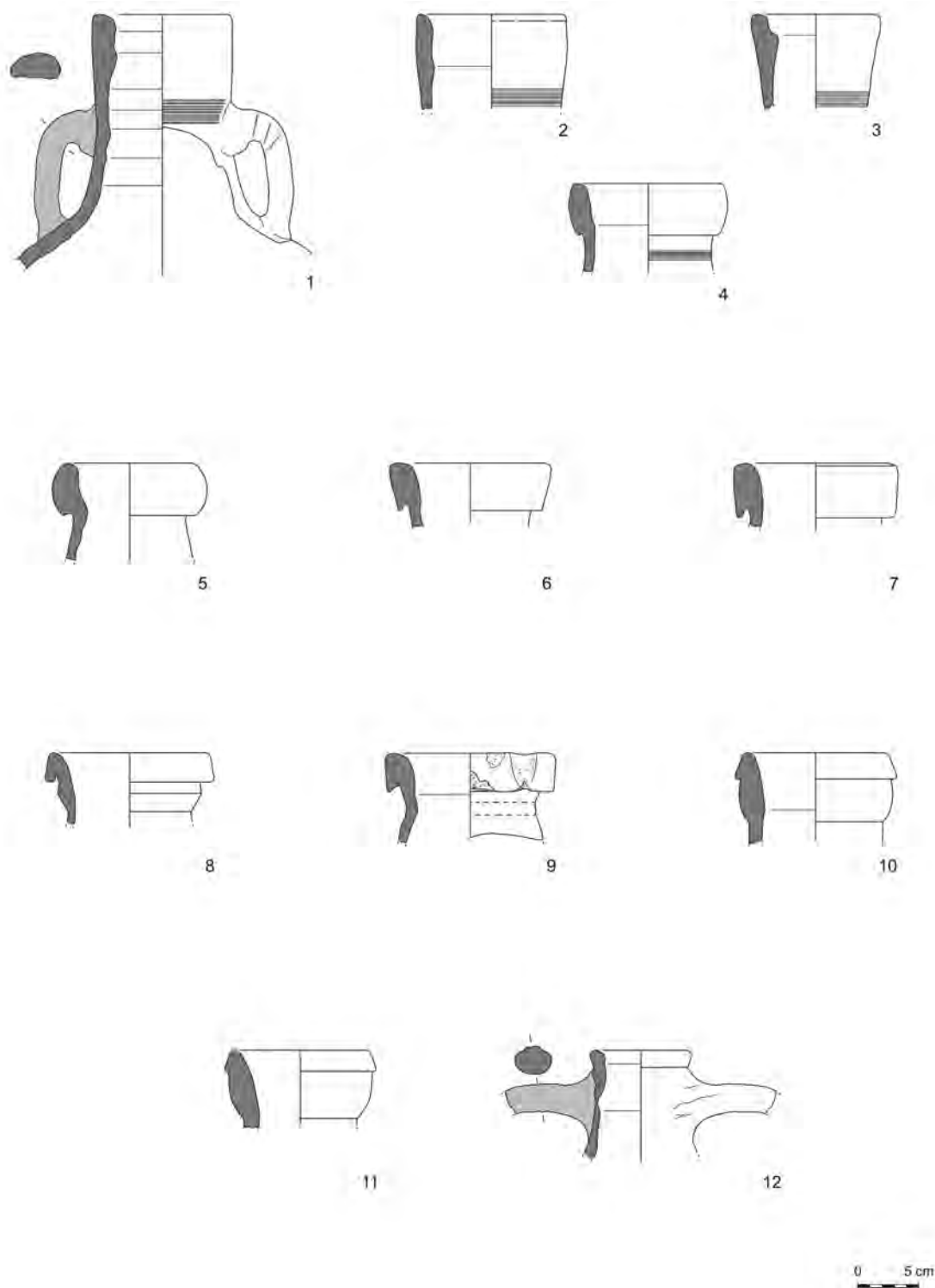
12. També Bonifay (2004) la situa al segle VI dC, i nosaltres la documentem a la plaça de Sant Miquel (UE-1277: 510-620 dC).

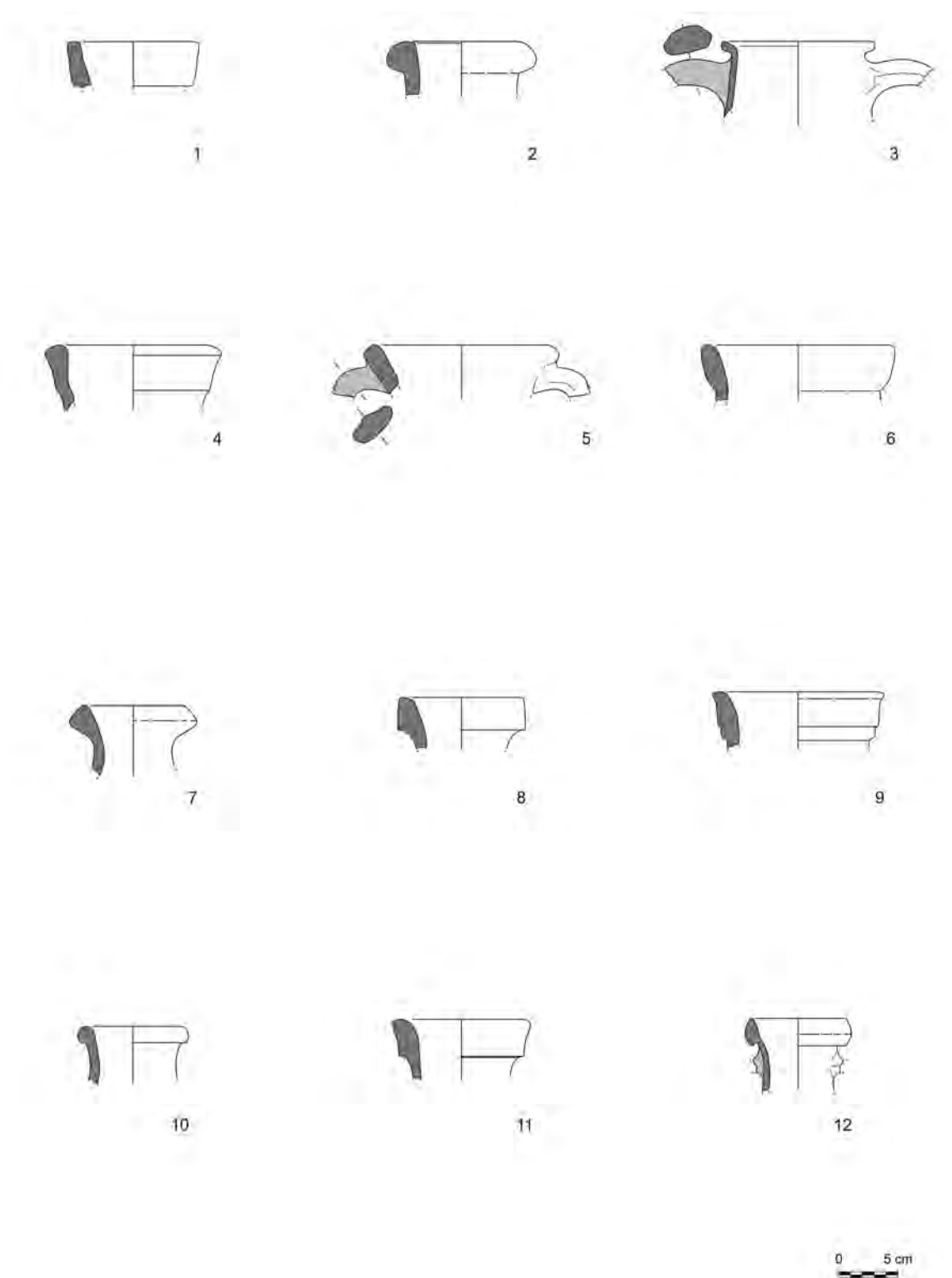
Figura 9

Àmfores tardanes a *Barcino*, segles IV i V dC (tipologia/excavació): 1. Dressel 23/Ajuntament 1996; 2. Dressel 23/Arxiu Administratiu; 3. Keay XIX/Pati Llimona; 4. Almagro 50 bètica/Bones Lletres; 5. Almagro 50 lusitana/Bones Lletres; 6. Almagro 50 lusitana/Bones Lletres; 7. Keay XXIV/Sant Miquel; 8. Keay XXV-A/Sant Miquel; 9. Keay XXV-B/Sant Miquel; 10. Keay XXVI/Sant Miquel; 11. Keay XXVII/Arxiu Administratiu; 12. Keay XXXV-A/Carrer de la Palla; 13. Keay XXXV-B/Sant Miquel; 14. Keay XLI/Ajuntament 1996; 15. Late Roman 1/Ajuntament 1996. (Dibuix: Manolo Cubero i Cèsar Carreras)

Figura 10

Àmfores tardanes a *Barcino*, segles VI i VII dC (tipologia/excavació): 1. Keay LV/Arxiu Administratiu; 2. Keay LV/Sant Miquel; 3. Keay LV/Sant Miquel; 4. Keay LVII/Ajuntament 1996; 5. Keay LVII/Bones Lletres; 6. Keay LXI/Sant Miquel; 7. Keay LXI/Can Cortada; 8. Keay LXII/Palau Centelles; 9. Keay LXII/Carrer de la Palla; 10. Keay LXII/Sant Miquel; 11. Keay LXII/Sant Miquel; 12. Late Roman 1/Sant Miquel.
[Dibuix: Manolo Cubero i Cèsar Carreras]

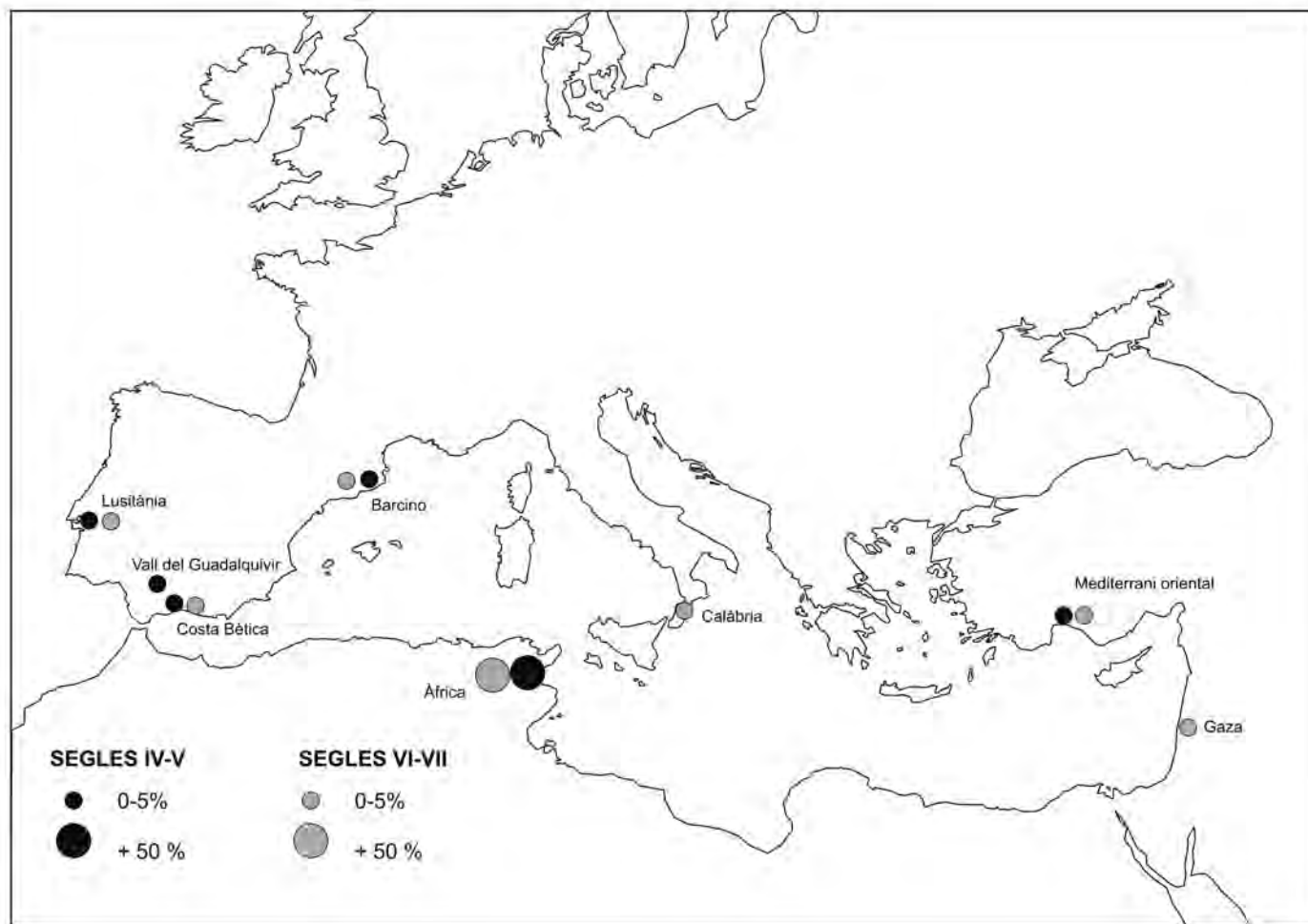

Figura 11

Àmfores miscel·lànies a Barcino, segles VI i VII dC: 1. Palau Centelles 90-27-1; 2. Sant Miquel 89-73-100 (africana); 3. Sant Miquel 89-305-1001-002 (africana); 4. Sant Miquel 89-305-1001-003 (africana); 5. Sant Miquel 89-305-1001-005 (africana); 6. Sant Miquel 89-305-1388-005 (africana); 7. Sant Miquel 89-305-1388-008 (africana); 8. Sant Miquel 89-305-1485 (africana); 9. Sant Miquel 89-1172-030 (africana); 10. Sant Miquel 89-1305-003 (africana); 11. Sant Miquel 89-1305-004 (africana); 12. Sant Miquel 89-365-1388-004 (africana).

[Dibuix: Manolo Cubero i Cèsar Carreras]

VISIÓ GENERAL DE LES IMPORTACIONS AMFÒRIQUES DE *BARCINO* EN RELACIÓ AMB ALTRES CENTRES URBANS DE LA COSTA ORIENTAL D'HISPÀNIA

Resulta complicat comparar diversos jaciments arqueològics sense un adequat mètode de quantificació (Carreras, 2000: 45-70), si bé fins ara s'han fet servir percentatges per comparar contextos (UEs) de similars cronologies (Remolà, 2000; Reynolds, 2010). Ara bé, les interpretacions a partir d'aquests percentatges són força febles, tal com reconeixen els mateixos autors (Reynolds, 2010: 136) i cal una extrema cautela a l'hora d'analitzar-ne els resultats.

En una primera mirada, els contextos d'Alacant (Reynolds, 1995: 184-186), Cartagena (Ramallo *et alii*, 1996), *Iluro* (Cerdà *et alii*, 1998: 169), *Tarraco* (Remolà, 2000: 296-307) i *Barcino* proporcionen uns percentatges d'importacions similars segons les regions productores. Hi ha un predomini absolut de les importacions africanes, que en el cas de *Barcino* és una mica més elevat que la mitjana, que està entre 30-50 %; un fet que es reproduïx a *Tarraco*

Figura 12

Origen d'acord amb el percentatge en pes de les pastes de les àmfores importades a *Barcino* als segles IV i VII dC. (Dibuix: Cèsar Carreras)

(30-40 %) (Remolà, 2000: 39, 40 i 50), Benalúa (50 %) (Ramallo Reynolds, 1995) o *Iluro* (56 %) (Cerdà *et alii*, 1998: 169). D'altra banda, el percentatge de les àmfores orientals està entre el 5-10 %, el d'àmfores oleàries bètiques entre l'1-5 %, i la resta és la miscel·lània (Lusitània, Itàlia, etc.). Les tipologies presents, les Keay XXV, Keay XXXV, Keay LXII, Keay XIII, Keay XIX, Late Roman 1 i Late Roman 4, són comunes a tots els jaciments.

Si bé és difícil fer comparacions, el nombre d'àmfores africanes dels segles VI i VII dC a *Barcino*, com les Keay LV, Keay LXI i Keay LXII, sembla més elevat que les docu-

mentades a *Tarraco*, però no sabem fins a quin punt aquesta petita diferència té relació amb la vitalitat comercial de cadascuna de les ciutats o amb els circuits comercials.

Pel que fa a les àmfores bètiques, també sembla que hi ha una certa diferència, amb un predomini a *Tarraco*, mentre que a *Barcino* la seva importància és menor. Un cop més, no tenim prou dades quantificades fiables per extreure'n cap conclusió, però sí que s'hi observa aquesta tendència. Sembla que les exportacions d'oli bètic s'incrementen al segle V dC (Reynolds, 2010: 79) i que el moment de major desenvolupament comercial de *Barcino* se situaria als segles VI i VII dC.

A part d'aquestes tendències generals, no es pot anar més enllà en les interpretacions sense una quantificació adequada dels diversos conjunts, tot i que sí que hi ha una certa sensació de que el volum d'importacions de *Barcino* era en quantitat i varietat molt semblant al registrat a *Tarraco*. Tal com indicàvem, sembla que es documenten a *Barcino* un major nombre d'exemplars de les Keay LV, Keay LXI i LXII; potser la presència de la cort visigòtica temporalment a *Barcino* en aquest període dels segles VI i VII dC podria explicar l'augment significatiu del comerç a la ciutat (Beltrán de Heredia, 2001).

Cal recordar que *Barcino* es convertirà en la tardoantiguitat en un centre polític important des dels primers anys del segle V dC, quan l'usurpador *Maximus* (409-411 dC) va emetre monedes de plata i bronze a la seca de *Barcino*. Quatre anys després, el rei visigot Ataülf va establir temporalment la seva cort a Barcelona, fins que el seu successor Walia, al 415 dC, la traslladà a Tolosa. Entre el 507 i el 549 dC la cort visigoda es troba en la zona nord-est de la península Ibèrica i, a vegades, assentada a la mateixa *Barcino*. Coincidint amb aquest moment, els vàndals, que controlen la província de l'Àfrica des del 429 dC i posteriorment les illes de la Mediterrània occidental (Sicília, Còrsega, Sardenya i les Balears), tenen els visigots com a aliats, si més no, comercials.

Arqueològicament, *Barcino* documenta una sèrie de canvis urbanístics, sobretot en l'ús dels espais públics, noves

formes d'hàbitat i ocupació de les vies (Beltrán de Heredia, 2010: 41). El fòrum altimperial perdrà la centralitat en la vida pública, mentre que el nou centre serà la seu episcopal a prop de la plaça de Sant Iu, que es convertirà en el nucli polític i religiós del moment, amb la residència del *comites ciuitatis* visigot al costat.

Des de la segona meitat del segle VI dC, es documenta a la ciutat una nova etapa de creixement constructiu, tant en la part pública com en la privada (Beltrán de Heredia, 2010: 42). Un fenomen que s'observa en el creixement dels nivells de circulació, gairebé 1 metre en un segle. En aquest sentit, les àmfores apareixen com a rebliments de dipòsits o aterraments i, per tant, són especialment quantioses.

Quant a la densitat d'àmfores als contextos més tardans de la ciutat, sembla que hi ha un volum força elevat d'importacions, principalment africanes. Les noves excavacions preventives que s'hi estan duent a terme, no tan sols confirmen aquesta pauta de consum de productes amfòrics africans, sinó també el seu gran volum. És el cas de les excavacions de Sant Honorat i de les del *Castellum* (Porta Decumana; Regomir, 6) (Hernández, 2006), en què apareix una gran varietat d'importacions entre les quals destaquen dues Keay LXII.

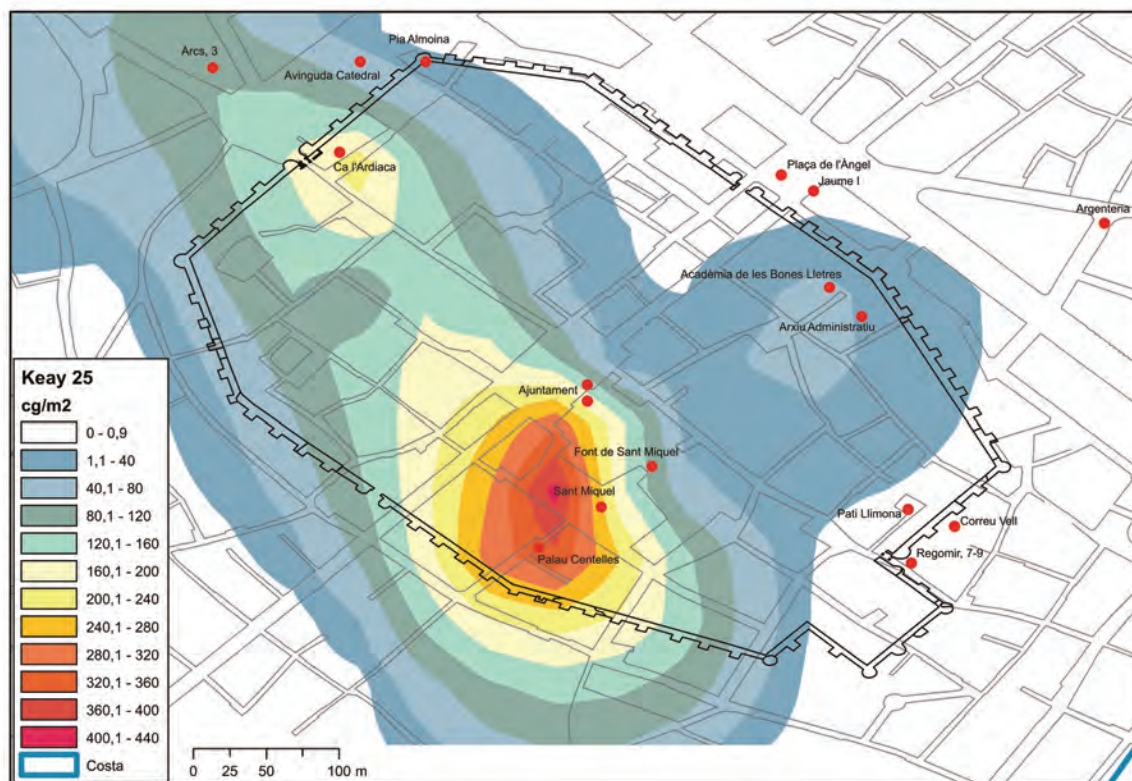
BIBLIOGRAFIA

- AGUELO, J.; HUERTAS, J.; PUIG, F. 2005. "Santa Caterina de Barcelona: assaig d'ocupació i evolució", *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, Època II, 1, Museu d'Història de Barcelona, Institut de Cultura, Barcelona, pp. 46-57.
- AQUILUÉ, X. 1997. "Anàlisi comparativa de contextos ceràmics d'època tardo-romana (segles V-VII)", *Actes de la Taula Rodona Contextos d'època romana tardana i de l'alta edat mitjana (segles IV-X) (Badalona, 1996)*, Arqueo Mediterrània 2, Barcelona, pp. 83-100.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. (dir.) 2001. *De Barcino a Barcinona (segles I-VII). Les restes arqueològiques de la Plaça del Rei de Barcelona*, Museu d'Història de Barcelona, Institut de Cultura, Barcelona.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2005a. "La cerámica común del yacimiento de la Plaza del Rey (siglos VI-VII): aportación al estudio de la cerámica tardoantigua de Barcelona (España)", *I Congrés Internacional sobre Ceràmiques Comunes, de Cuina i Àmfores de l'Antiguitat Tardana a la Mediterrània* (Barcelona, 2002), Universitat de Barcelona, Barcelona, pp. 137-150.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2005b. "Las producciones locales e importaciones de cerámica común del yacimiento de la Plaza del Rey de Barcelona, entre la época visigoda y el período islámico. Siglos VI-VIII", *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, Època II, 1, Museu d'Història de Barcelona, Institut de Cultura, Barcelona, pp. 68-89.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2005c. "La *Cetaria* de Barcino. Una factoria de salazón del siglo III d.C. en el yacimiento de la Plaza del Rey de Barcelona", *III Congreso Internacional de Estudios Históricos. El Mediterráneo: La cultura del mar y de la sal* (Santa Pola, Alacant, 25-29 octubre 2004), pp. 187-193.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2007. "*Cetariae* bajo imperiales en la costa catalana: el caso de Barcino", *Salsas y salazones de pescado en occidente durante la antigüedad. Actas del Congreso Internacional Cetariae (Cádiz, 7-9 noviembre 2005)*, Cadis, pp. 277-284.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2008. "Inhumaciones privilegiadas *intra muros* durante la antigüedad tardía: el caso de Barcino", *Anales de Arqueología Cordobesa*, 19, pp. 231-260.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2009. "Premses vinàries i instal·lacions vinícoles a Barcino", a CARRERAS, C.; GUITART, J. (ed.) *Barcino. 1. Marques i terrisseries d'àmfores al Pla de Barcelona*, Institut d'Estudis Catalans-Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Barcelona, pp. 119-130.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2010. "La cristianización del suburbio de Barcino", a VAQUERIZO, D. (ed.) *Las áreas suburbanas en la ciudad histórica*, Monografías de Arqueología Cordobesa, 18, pp. 363-396.
- BERNI, P. 1998. *Las ánforas de aceite de la Bética y su presencia en la Cataluña romana*, Col·lecció Instrumenta, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- BERNI, P.; CARRERAS, C. 2001. "El circuit comercial de Barcino: reflexions al voltant de les marques amfòriques", *Faventia* 23/1, pp. 103-129.
- BONIFAY, M. 2004. *Études sur la céramique romaine tardive d'Afrique*, BAR, Int. S. 1301, Oxford.
- BONIFAY, M.; PIÉRI, D. 1995. "Amphores du Vè au VIIè s. à Marseille: nouvelles données sur la typologie et le contenu", *Journal of Roman Archaeology*, 8, pp. 94-120.
- BONIFAY, M.; TREGLIAM, M.C. (ed.) 2007. *LRCW 2. Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, BAR, Int. S. 1662, Oxford.
- CARRERAS, C. 2000. *La economía de la Britannia romana: la importación de alimentos*, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- CARRERAS, C.; BERNI, P. 1998. "Producció de vi i àmfores tardanes del nord-est de la Tarraconense", *II Col·loqui Internacional d'Arqueologia Romana. El vi a l'antiguitat*, Badalona, pp. 270-276.
- CARRERAS, C.; BERNI, P. 2005. "Late Roman amphorae in the city of Barcino (Barcelona)", a GURT, J.M.; BUXEDA, J.; CAU, M.A. (ed.), *LRCW I, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean. Archaeology and Archaeometry*, BAR, Int. S. 1340, pp. 165-178.
- CERDÀ, J.A.; GARCÍA, J.; MARTÍ, C.; PUJOL, J.; PERA, J.; REVILLA, V. 1998. "El *cardus maximus* de la ciutat romana d'Iluro (*Hispania Tarraconensis*)", *Laietania*, 10, Mataró.

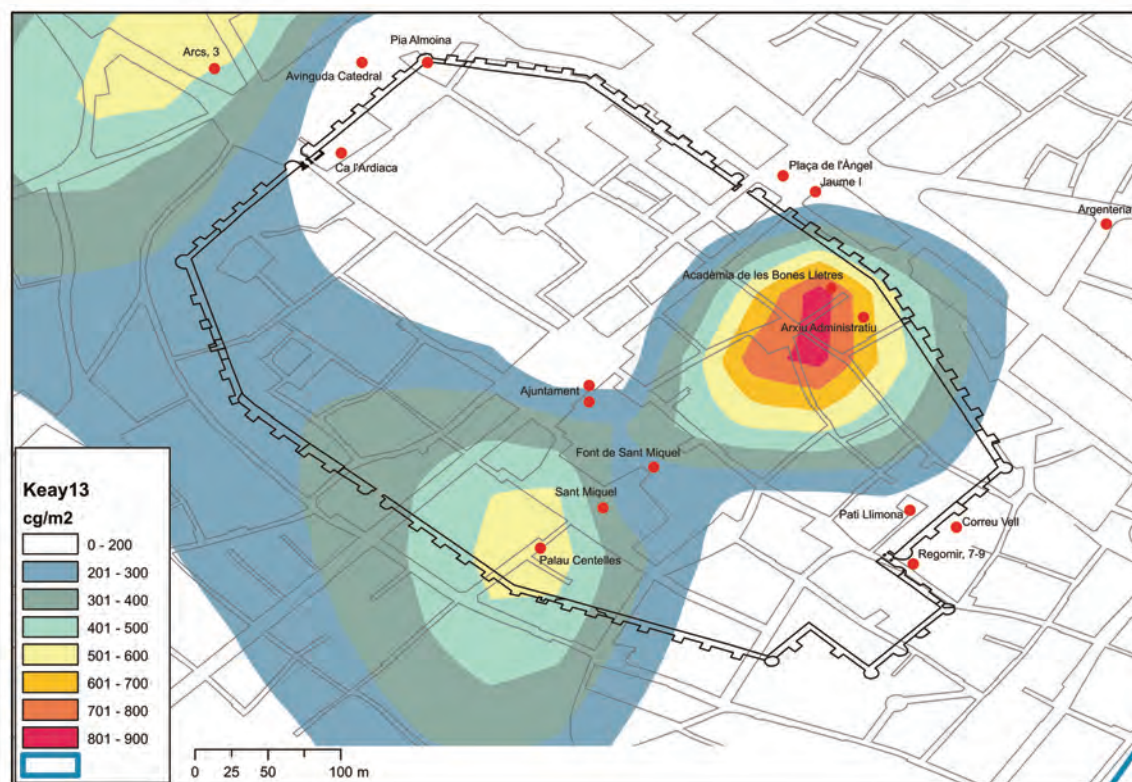

- HERNÁNDEZ-GASCH, J. 2006. "The *Castellum* of *Barcino*: from its early Roman Empire origins as a monumental public place to the late antiquity fortress", *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, Època II, 2, Museu d'Història de Barcelona, Institut de Cultura, Barcelona, pp. 74-91.
- JÁRREGA, R. 2005. "Los contextos cerámicos tardoantiguos del grupo episcopal de *Barcino*", *Acta Antiqua Complutensia*, 5, pp. 231-252.
- JÁRREGA, R. 2010. "The Late Roman pottery imports in the East of Hispania *Tarraconensis*", a MECHELLI, S. et alii (ed.) *LCRW3. Late Roman Coarse Wares, Cooking wares and Amphorae in the Mediterranean*, BAR, Int. S. 2185, pp. 167-172.
- KEAY, S.J. 1984. *Late Roman amphorae in the Western Mediterranean. A typology and economic study: the Catalan evidence*, BAR, Int. S. 196, Oxford.
- MACIAS, J.M. 1999. *La ceràmica comuna tardoantiga a Tàrraco. Anàlisi tipològica i històrica (segles V-VIII)*, TULCIS, Monografies *Tarraconenses*, Tarragona.
- MALFITANA, D. et alii 2008. "Roman Sicily Project («rsp»): Ceramics and Trade. A multidisciplinary approach to the study of material culture assemblages. First overview: the transport amphorae evidence", *Facta. A Journal of Roman material culture studies*, 2, pp. 145-159.
- MARTÍN, A. 2011. "Les ànfores de la necròpolis de Santa Maria del Mar", *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, Època II, 7, Museu d'Història de Barcelona, Institut de Cultura, Barcelona, pp. 144-165.
- PHARR, C. (ed.) 1952. *The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian Constitutions*, Princeton University Press, Princeton.
- PIERI, D. 2005. *Le commerce du vin oriental à l'époque Byzantine (Ve-VIIIe siècles): le témoignage des amphores en Gaule*, Bibliothèque archéologique et historique (BAH) 174, Institut Français du Proche-Orient, Beirut.
- RAMALLO, S.F.; RUIZ, E.; BERROCAL, M.C. 1996. "Contextos cerámicos de los siglos V-VII en Cartagena", *Archivo Español de Arqueología*, 69, pp. 139-190.
- REMOLÀ, J.A. 2000. *Las ánforas tardo-antiguas en Tarraco (Hispania Tarraconensis)*, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- REYNOLDS, P. 1995. *Trade in the Western Mediterranean, AD 400-700: the ceramic evidence*, BAR, Int. S. 604, Oxford.
- REYNOLDS, P. 2010. *Hispania and the Roman Mediterranean. AD 100-700. Ceramics and Trade*, Duckworth, Londres.
- SIRKS, A.J.B. 1991. *Food for Rome. The Legal Structure of the Transportation and Processing of Supplies for the Imperial Distributions in Rome and Constantinople*, Gieben, Amsterdam.

IL·LUSTRACIONS COLOR

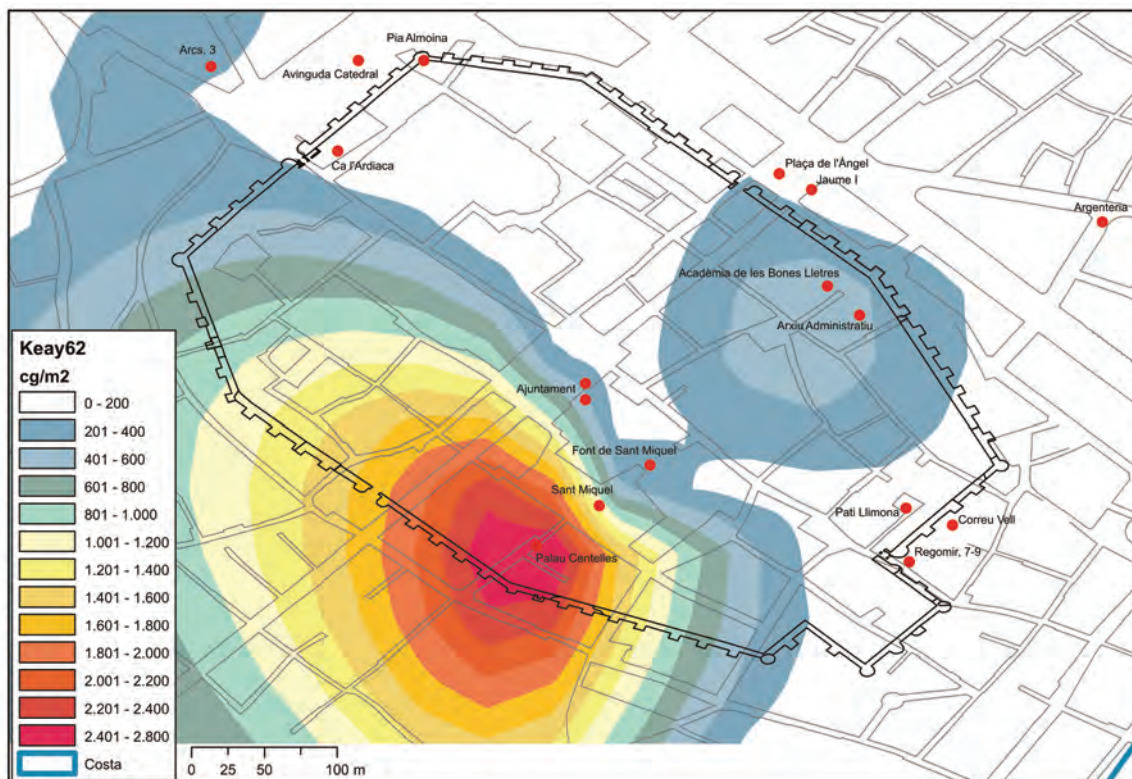
Figura 4
Distribució de les àmfores Keay XXV (Àfrica) a la ciutat.
(Dibuix: P. De Soto i C. Carreras)

Figura 5
Distribució de les àmfores Dressel 23 (Keay XIII) a la ciutat.
(Dibuix: P. De Soto i C. Carreras)

Figura 7
Distribució de
les àmfores Key LXII
(Àfrica) a la ciutat.
(Dibuix: P. De Soto
i C. Carreras)

TEXTOS EN CASTELLANO
SÍNTESIS

En el presente artículo se pretende mostrar la evolución de la ciudad de *Barcino* desde el siglo V d.C. hasta el siglo VII d.C. a partir de las ánforas documentadas en ese período. Aunque no podemos ser muy precisos desde el punto de vista cronológico ni en comparación con otros yacimientos próximos por problemas de datación y sistemas de recuento, sí podemos proporcionar una visión general sobre las importaciones a *Barcino* y su ritmo comercial. A primera vista, la ciudad parece disfrutar de uno de sus mejores momentos económicos, con un crecimiento en la circulación comercial que también se observa en las obras de edificación.

Durante los siglos IV y V d.C., al igual que ocurre en otros centros urbanos del noreste de la Península y el sur de la *Gallia*, parece que las importaciones africanas controlan los mercados de la ciudad con porcentajes superiores al 50 % de los conjuntos, si bien también llegan, en porcentajes reducidos, otros productos procedentes de Oriente, el sur de la Bética y Lusitania. Dentro de las importaciones africanas, las formas mejor representadas son Keay XXV y XXXV, lo que no es de extrañar si comparamos con el caso de *Tarraco* (Remolà, 2000). A simple vista, sin embargo, las importaciones de ánforas béticas del Guadalquivir aparecen en menor cantidad que en *Tarraco*, un detalle que puede sugerir diferentes escalas en las rutas de comercio bético en el Mediterráneo occidental.

En los siglos VI y VII d.C. la ciudad de *Barcino* no presenta signos de decadencia económica, más bien parece vivir un período de crecimiento, sobre todo en la segunda mitad del siglo VI d.C. No sabemos hasta qué punto puede explicar este fenómeno la coyuntura política del momento en el Mediterráneo occidental después de la conquista bizantina. Parece que el poder eclesiástico y político visigodo en la ciudad mantienen su dinamismo económico en la tardoantigüedad. Durante este período, la ciudad aún recibe preferentemente productos del norte de África con porcentajes superiores al 50 % del total de ánforas, y mantiene otros proveedores de Oriente, sur de la Bética –excepto el valle del Guadalquivir– y Lusitania.

También llegan productos de Palestina y la Calabria italiana, si bien no superan en ningún caso el 5 % del total.

Respecto a las formas, parece que las ánforas más comunes de este período son los contenedores africanos Keay LV y Keay LXII. Son incluso más comunes que en la ciudad de *Tarraco*.

Dentro del panorama general del noreste de la Península Ibérica, la situación económica de *Barcino* mostrará signos de buena salud durante esta fase de la tardoantigüedad. Si ya la actividad edilicia había proporcionado datos considerables sobre el dinamismo de este período, la evidencia de las ánforas no hace sino confirmar este punto. Por desgracia, las divergencias en los métodos de cuantificación hacen inviable una comparativa rigurosa con otros centros urbanos de la Península y el sur de la *Gallia*, pero todo parece indicar que la ciudad adquiere un protagonismo económico hasta ahora desconocido, y quizás toma el relevo de otro centro urbano.

La interrelación entre la ciudad medieval y el puerto constituye un interesante punto de observación de algunos de los acontecimientos que afectan a la ciudad en el siglo XV.

Durante buena parte de la edad media Barcelona no contará con infraestructuras portuarias relevantes. Será en el último siglo del medioevo cuando destinará recursos y esfuerzos en este sentido.

Este artículo pretende avanzar en el conocimiento del puerto medieval, tanto en los momentos previos a la construcción de los muelles como en la época en que fueron construidos. Se intenta, pues, continuar con la vía abierta con el artículo publicado en el número 6 de esta revista. En aquel artículo se obviaban cuestiones como el muelle de 1439, los materiales arqueológicos, las embarcaciones que llegaban a Barcelona o las dinámicas económicas deducibles del movimiento portuario. Los datos que aportó la excavación de la antigua estación de cercanías en el Pla de Palau, algunos datos documentales como el derecho de anclaje o la relectura de algunas fuentes, quizá un poco olvidadas, permiten dar una imagen de la Barcelona bajo-medieval desde la perspectiva de uno de sus cimientos económicos y punto de entrada y de salida de mercancías, hombres e ideas.

En el primer apartado, situado cronológicamente con anterioridad a la construcción de los muelles, se aborda la cuestión de la fachada marítima de Barcelona y su área portuaria.

Éstas estaban protegidas por un gran banco de arena citado en la documentación como *Tascha* o *Tasches*. La revisión de algunas fuentes escritas en combinación con datos arqueológicos y geológicos permite precisar un poco su configuración y topografía.

El segundo apartado se centra en la construcción del primer muelle a partir de 1439, que posiblemente respondía a un proyecto de mayor alcance de lo que hasta ahora se creía.

Finalmente, el último proyecto de muelle, de 1477, es tratado fundamentalmente desde la perspectiva de los restos de material mueble recuperados. La comparación de los conjuntos cerámicos relacionados con los dos muelles, es decir, entre 1439 y 1477, permite

**ENGLISH TEXT
SUMMARY**

This article seeks to show the evolution of the city of *Barcino* from the 5th century AD until the 7th century AD based on the amphorae documented in each period. Although we are unable to be chronologically specific or undertake a comparison with other similar sites because of dating problems and counting systems, we can provide an overall picture on imports in the city of *Barcino* and its level of trade. At first sight, it seems that the city enjoyed one of its best economic periods, with a growth in trade which is also seen in the public works in the city. During the 4th and 5th centuries AD, like other urban centres in the northeast of the Peninsula and Southern Gallia, it seems that North African imports controlled the city markets reaching percentages of over 50%, although there are other products from the East, South of Hispania Baetica and Lusitania which achieved a lower level. Within North African imports, the Keay XXV and XXXV types are the best represented, which is not surprising if we compare it to the case of *Tarraco* (Remolà, 2000). Nevertheless, at first sight, imports from Baetica amphorae from the Guadalquivir are lower than in *Tarraco*, a detail which may suggest different ports of call on the trade routes from Hispania Baetica in the Western Mediterranean. In the 6th and 7th centuries AD, the city of *Barcino* not only lacked any sign of economic decadence but actually seemed to be a period of growth, mainly in the second half of the 6th century AD. We do not know how far this is explained by the political situation of the time in the Western Mediterranean after the Byzantine conquest. It seems that the Visigoth ecclesiastical and political power in the city maintained its economic dynamism in Late Antiquity. During this period, the city still mainly received products from North Africa with levels above 50% of the total amphorae, and had other suppliers from the East, South of Hispania Betica – except the valley of the Guadalquivir – and Lusitania. Nevertheless, products from Palestine and the Italian Calabria also arrived, although none of them exceeded 5% of the total. In terms

of types, it seems that the most common amphorae of this period were two other African vessels: Keay LV and Keay LXII. They are even more common than in the city of *Tarraco*. Within the overall panorama of the northeast of the Iberian Peninsula, the economic situation of *Barcino* was quite buoyant during this stage of Late Antiquity. Although the public works had provided a great deal of data on the dynamism of this period, the evidence of amphorae confirms this point. Unfortunately, the differences in the quantification methods make a rigorous comparison with other urban centres in the Peninsula and Southern Gallia unfeasible. However, everything seems to indicate that the city assumed an economic leadership it had hitherto lacked and perhaps took over from other urban centres.

The interrelation between the medieval city and the port is an interesting observation point of some events that affected the city in the 15th century. For much of the medieval centuries, Barcelona lacked major port infrastructures. It was during the last medieval century when the city allocated resources and efforts to this task. This article attempts to advance in the knowledge of the medieval port, both during the time prior to the construction of the quays and when they were built. Therefore, the aim is to continue the path opened by the article published in issue 6 of this journal. This article leaves aside some issues such as the quay of 1439, the archaeological materials, the ships that arrived in Barcelona or the economic dynamics that can be deduced from the port activity. The data provided by the excavation of the old railway station in the Pla de Palau, some documentary data such as the anchorage rights or the re-reading of some sources, perhaps somewhat overlooked, offer an image of late medieval Barcelona from a perspective of one of its economic bases and points of entry and exit for merchandise, men and ideas. The first section, placed chronologically before the construction of the quays, approaches the issue of the Barcelona shoreline and its port area. These were protected by a large sandbar called in the documentation *Tascha* or *Tasches*. The revision of some written sources, in combination with archaeological and geological data, allows greater precision about its shaping and topography. The second section focuses on the construction of the first quay from 1439, which was probably the result of a wider-ranging project than what had previously been considered. Finally, the last quay project of 1477 is approached fundamentally from the perspective of the remains of recovered moveable material. The comparison of the pottery pieces related with two of the quays, that is, between 1439 and 1477, allows an understanding of some of the economic processes in which the city was immersed. From this study we can deduce a possible fall in imports of Valencian pottery at the end of the century, as well as the

TEXTES EN FRANÇAIS
RÉSUMÉ

Par le biais de cet article, nous voulons montrer l'évolution de la ville de *Barcino* depuis le Ve siècle apr. J.-C. jusqu'au VIIe siècle apr. J.-C., en nous basant sur des amphores documentées à chaque période. Bien que nous ne puissions guère donner de précisions au niveau chronologique ni comparatif avec d'autres gisements proches à cause de problèmes de datation et de systèmes de comptage, nous pouvons cependant offrir une vision générale sur les importations dans la ville de *Barcino* et sur son rythme commercial. À première vue, il semble que la ville jouissait de l'un de ses meilleurs moments économiques avec une croissance dans la circulation commerciale, croissance qui s'observe aussi au niveau édilitaire de la ville. Au cours des IVe et Ve siècles apr. J.-C., de même que dans d'autres centres urbains du NE de la péninsule Ibérique et du sud de la Gaule, il semble que les importations africaines contrôlent les marchés de la ville et atteignent des pourcentages supérieurs à 50 % de l'ensemble. Cependant, d'autres produits provenant de l'Orient, du sud de la Bétique et de Lusitanie arrivent dans un pourcentage réduit. Parmi les importations africaines, les formes Keay XXV et XXXV seront les mieux représentées, un fait qui ne s'avère pas étrange si on le compare avec le cas de *Tarraco* (Remolà, 2000).

Il est vrai qu'à première vue les importations d'amphores bétiques du Guadalquivir apparaissent en moindre quantité qu'à *Tarraco*, un détail qui peut suggérer différentes escales sur les routes de commerce bétique dans la Méditerranée occidentale.

Au VIe et VIIe siècles apr. J.-C., la ville de *Barcino* ne montre non seulement aucun signe de décadence au niveau économique, mais elle semble plutôt vivre aussi un moment de croissance, surtout au cours de la seconde moitié du VIe siècle apr. J.-C., mais nous ne savons pas jusqu'à quel point la conjoncture politique de l'époque dans le bassin méditerranéen occidental, après la conquête byzantine, peut expliquer ce phénomène. Il semble que le pouvoir ecclésiastique et politique wisigoth dans la ville maintient son dynamisme économique au cours de l'Antiquité tardive.

Pendant cette période, la ville reçoit encore de préférence des produits du Nord de l'Afrique dans des pourcentages supérieurs à 50 % du total d'amphores. Elle maintient aussi d'autres fournisseurs d'Orient, du Sud de la Bétique – sauf de la vallée du Guadalquivir – et de Lusitanie. Cependant, des produits de Palestine et de la Calabre italienne arrivent aussi, mais en quantités inférieures à 5 % de l'ensemble. Au niveau des formes, il semble que les amphores les plus courantes à cette époque sont deux autres récipients africains : la Keay LV et la Keay LXII. On les trouve même plus couramment que dans la ville de *Tarraco*.

Dans le panorama général du NE de la péninsule Ibérique, la situation économique de *Barcino* montre une très bonne santé pendant cette phase de l'Antiquité tardive. Si l'édilité avait apporté pas mal de données sur le dynamisme de cette période, la présence d'amphores vient confirmer ce point. Malheureusement, les différences dans les méthodes de quantification rendent invivable une comparaison rigoureuse avec d'autres centres urbains de la péninsule Ibérique et du sud de la Gaule. Cependant, tout semble indiquer que la ville adopte dans le domaine économique un rôle de premier plan qui était inconnu jusqu'alors. Elle prend peut-être le relai d'un autre centre urbain.

L'interaction entre la ville médiévale et le port s'avère un point d'observation intéressant de certains événements qui touchent la ville au XVe siècle. Pendant une grande partie de l'époque médiévale, Barcelone n'a pas disposé d'infrastructures portuaires importantes. C'est seulement pendant le dernier siècle du Moyen-âge que la ville consacrera des ressources et ses efforts à cette tâche. Cet article tente de progresser dans la connaissance du port médiéval, aussi bien aux moments précédant la construction des quais que pendant leur construction. Nous tentons donc de donner une suite à l'article publié dans le numéro 6 de cette revue. Dans cet article, nous laissons de côté certaines questions telles que le quai de 1439, les matériaux archéologiques, les embarcations qui atteignaient Barcelone ou les dynamiques économiques que l'on peut déduire du mouvement portuaire. Les données qu'apportent les fouilles de l'ancienne gare de banlieue au Pla de Palau, certaines données documentaires telles que le droit à l'ancrage ou la relecture de certaines sources, peut-être quelque peu oubliées, permettent de donner une image de la Barcelone au bas Moyen-âge depuis la perspective d'une de ses bases économiques et point d'entrée et de sortie de marchandises, d'hommes et d'idées. Le premier paragraphe, chronologiquement situé avant la construction des quais, aborde la question de la façade maritime de Barcelone et de sa zone portuaire. Elles se trouvaient protégées par un grand banc de sable que l'on appelait *Tascha* ou *Tasches*, dans les documents. La révision de certaines sources écrites combinées avec les données archéologiques et géologiques permettent de donner quelques précisions à propos de leur configuration et de leur topographie. Le deuxième paragraphe se centre sur la construction du premier quai, à partir de 1439, qui répondait probablement à un projet d'une envergure supérieure à celle que l'on a considérée jusqu'à maintenant.

Finalement, le dernier projet de quai, celui de 1477, est essentiellement traité depuis la perspective des restes de matériel meuble récupéré. La comparaison des ensembles céramiques liés aux deux quais, c'est-à-dire entre 1439 et 1477,